

центра. Города и поселки городского типа являются перспективными социально-экономическими центрами для окружающих территорий по условиям определения их имиджа и ребрендинга. Представлена схема функционального профиля городских поселений Тернопольской области в современном измерении и на перспективу. Определены основные направления формирования имиджа поселений.

Итак, в период перехода общества к рыночным отношениям произошло значительное сужение экономической базы городских поселений, превращение многих поселений с многофункциональных в однофункциональные центры. Это требует обоснования их градообразующих функций в зависимости от потребностей общества с научных позиций, что будет способствовать возрождению городов и превращению их в "полюса" социально-экономического роста для окружающих территорий. Необходимо "выделение отдельных поселений, т.н. доминирующих центров". Такими поселениями в области могут стать областной центр и межрайонные центры – Чертков и Кременец при активизации их социально-экономического развития.

Ключевые слова: функциональная структура, брендинг, ребрендинг, имидж городов, экономическая база городов, социальные функции.

Summary:

Zastavetsky T.B. CHANGES IN THE FUNCTIONS OF URBAN SETTLEMENTS AGRARIAN REGION.

The article deals with the influence of socio-economic crisis on the urban settlements in the agricultural region. Changing the functions of cities and towns shown through the change in employment of workers in various sectors of the economy.

Established a process of narrowing the functional structure of urban settlements, primarily to reduce production city-forming industries and the expansion of non-manufacturing. Many urban settlements began monofunctional or without functional dominant. In agricultural regions promising features recognized recreational, educational, industrial and functions "business" center. Cities and townships are promising socio-economical centers for the surrounding territories under the terms of the definition of their image and rebranding. Shows a diagram of the functional profile of the urban settlements of Ternopil region in modern dimension and beyond. The main directions of image formation settlements.

So, in the period of transition to market relations has been a significant narrowing of the economic base of urban settlements, the conversion of many settlements with a single-function multi-function centers. This requires a justification for their city-functions depending on the needs of society with scientific positions that will contribute to the revival of cities and turn them into "poles" of social and economic growth for the surrounding areas. Necessary "to the selection of individual settlements, the so-called dominant centers." Such settlements in the area can become a regional center and inter-regional centers - Chertkov and Kremenets at strengthening their social and economic development.

Keywords: functional structure, branding, rebranding, image of the city, the economic base of cities, social functions.

Рецензент: проф. Іщук С.І.

Надійшла 03.03.2015р.

УДК: 911.3

Світлана ДУДА, Октавіа МАРУСИНЕЦЬ, Василь СТЕЦЬКИЙ

СИСТЕМА ЧИННИКІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ Й РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглядається система чинників та їх роль у формуванні й розвитку сучасної освіти Закарпатської області, застосовано групування чинників за критерієм сфери прояву та досліджено прояв цих чинників на формування та розвиток освіти у територіальних одиницях Закарпатської області. В статті також виявляється зв'язок між проявом визначених чинників та формуванням освіти, вказується потенціал розвитку.

Ключові слова: чинники розвитку освіти, історичні чинники в освіті, фізичні чинники в освіті, соціальні чинники в освіті, економічні чинники в освіті.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз географії освіти зумовлений динамічним розвитком даної галузі досліджень, вивчення якої обумовлюється потребами теоретичного аналізу освіти як складної спеціалізованої системи, її сучасного стану та перспектив розвитку. В умовах постійного зростання ролі освіти в розвитку економічного і людського потенціалу суспільства, велике теоретичне і практичне значення набувають дослідження освіти як соціокультурного феномену, його історичних типів, змісту а також аналіз існуючих парадигм та проєктування шляхів розвит-

ку освіти.

В умовах глибоких суспільних перетворень в Україні освіта є важливим чинником людського розвитку й економічного зростання. Пріоритетною ціллю розвитку країни як її регіонів повинно стати забезпечення якісної освіти впродовж життя. У зв'язку з цим виникає потреба в ефективній соціальній політиці, спрямованій на підвищення рівня і якості освіти всіх громадян та спроможній пом'якшити територіальну нерівність у наданні освітніх послуг населенню і забезпеченні держави кваліфікованими кадрами. В Україні прийнята система за-

конодавчих актів щодо розвитку сфери освіти. Разом з тим проблеми подолання територіальних відмін у наданні якісних освітніх послуг усім громадянам країни та пом'якшення територіальних диспропорцій у задоволенні потреб господарства у фахівцях різних спеціальностей залишаються невирішеними. Тому розгляд чинників формування і розвитку сучасної освіти Закарпатської області має актуальність для дослідження зазначених проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед українських географів територіальні освітні системи досліджували М. і О. Паламарчуки [9], А. Голюков, Б. Олійник, А. Степаненко [2], М. Пістун [11], О. Топчієв [13], О. Шаблій [15]. Територіальна організація освіти області України стала об'єктом дослідження П. Вірченка [1], Н. Горожанкіної [3], О. Заячук [5], В. Панкратьєвої [10], В. Стецького [12], Н. Флінти [14].

Дослідники проблем розвитку вітчизняної освіти приділяють увагу вивченню чинників впливу на процеси формування та модернізації в галузі освіти. Політика освіти стала об'єктом дослідження І. Іванюка. [6]. Чинники формування ринку освітніх послуг вивчав О. Карпюк [7]. Такі вчені як Г. Мухаметзянова, В. Смірнов, О. Ключова встановлюють класифікацію чинників суто в освітянському сенсі, а також розкривають зміст виявлених чинників [8].

Формування цілей статті. Мета даної статті – розкрити суть та провести оцінку системи чинників формування й розвитку сучасної освіти Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу. Серед важливих чинників формування і розвитку сучасної освіти Закарпатської області слід виділити наступні: економічні, політичні, правові, соціально-психологічні та етичні, екологічні, географічно-історичні, освітні, демографічні, культурні, духовно-ідеологічні, галузеві, інституціональні, тощо.

Всі вище названі чинники можна згрупувати за критерієм сфери прояву на такі групи:

- Історичні
- Природничі
- Соціальні
- Економічні

Розвиток освіти на території Закарпатської області, як і будь-якої іншої області України, тісно пов'язаний із *історичними особливостями* формування території. Але, на відміну від інших регіонів України, цей процес має свої, притаманні лише цій території, особливості.

Закарпаття, яке в різні періоди називалось по-різному – від "Карпатської Русі", "Угорсь-

кої Русі", "Підкарпатської Русі" до "Карпатської" і "Закарпатської України", було, можна сказати, "містком" між Східною і Західною, Північною і Південною Європою.

Відомості про розвиток писемності і освіти в "дохристиянський період" Підкарпатської Русі практично не збереглися. Для розвитку писемності в Закарпатті важливе значення мало прийняття християнства. До початку ХХ століття на території сучасної Закарпатської області ще не було державних шкіл, всі школи були церковно-парафіяльними.

Першим навчальним закладом краю вважається духовно-освітній центр при Мукачівському монастирі в кінці XIV століття. Тут існувала школа, де навчали читати, писати не тільки релігійних служителів, а й місцеву знать і молодь.

Перша сільська школа на території історичного Закарпаття була відкрита у 1593 році у с. Спорач (тепер Словаччина).

У 80-х роках XVII століття на території теперішньої Закарпатської області діяло щонайменше 40 шкіл. Наприкінці XVIII століття в Закарпатті вже налічувалось близько двохсот шкіл, проте більшість з них були однокласними – в них вчитель навчав дітей різного віку в одному приміщенні.

В період феодалізму з'являються загальноосвітні середні школи – гімназії, а також заклади середньої спеціальної освіти – семінарії (педагогічні училища). У 1613 році в м. Гуменному була організована гімназія, яку згодом передали Ужгороду, а в другій половині XVIII століття з'явилась перша уніатська семінарія в Ужгороді, де готували дяко-вчителів.

В кінці XVIII століття почали відкриватись елементарні школи трьох типів – одно-, три- та чотирикласні з рідною мовою навчання. Було введено обов'язкове навчання дітей віком 6-12 років. В ці роки школи стали юридично відокремленими від церкви.

Австрійський імператор Леопольд II указом від 21 серпня 1790 року запровадив обов'язкове вивчення угорської мови. Внаслідок мадяризації руські школи збереглися лише в великих селах – Білки, Бедевля, Великі Лучки, Довге, Ракошино, Теревля, Чинадієво та інших. Низка законів, схвалена у 40-х роках XIX століття, практично ліквідувала школи з рідною мовою навчання в Закарпатті, ввівши угорську мову.

У 1848 році в Угорщині почалась революція, що переросла в національно-визвольну боротьбу проти династії Габсбургів. Наступного ж року було створено Міністерство культури і релігії. Воно розробило новий освітній закон, в

основі якого були ідеї прогресивних педагогів Угорщини щодо звільнення школи від впливу релігії і навчання дітей рідною мовою. Це сприяло відкриттю українських шкіл в багатьох селах Закарпаття, виданню підручників і іншої просвітницької літератури.

У 1868 році було прийнято закон Й.Етвеша – міністра культури і освіти. Цей закон створив новий тип шкіл – горожанські (неповні середні) школи, призначені для дітей ремісників, торговців і низько оплачуваних службовців. В цих школах хлопці навчалися 6 років, а дівчата – 4. Приймали в ці школи учнів після закінчення ними чотирьох класів початкової школи. Протягом трьох років учні горожанських шкіл вивчали ремесло, а після закінчення школи ставали кваліфікованими майстрами або підмайстрами. Перед Першою світовою війною в Закарпатті існувало 9 горожанських шкіл – три чоловічі і шість жіночих. Перша горожанська школа в Закарпатті була відкрита в Берегові у 1873 році для дівчат, а в 1874 році почала діяти і школа для хлопців. В Ужгороді у 1877 році була відкрита греко-католицька парафіяльна жіноча горожанська школа. У 1881 були відкриті чоловіча та жіноча горожанські школи в Севлюші, у 1882 році – жіноча школа в Мукачеві, у 1897 році – чоловіча, а у 1907 році – жіноча школи у Хусті.

До кінця XVII століття в Закарпатті не було середньої школи, де б готували вчителів. Лише у 1793 році в Ужгороді була відкрита учительська семінарія. З 1872 року вона стала самостійним навчальним закладом. Навчання в семінарії тривало три роки і здійснювалось українською мовою. Але в 1879 році в цій семінарії запровадили угорську мову навчання. Семінарії були підпорядковані греко-католицькій єпархії. Державна учительська семінарія була відкрита лише в 1914 році в Мукачеві.

За Сен-Жерменською мирною угодою (вересень 1919 року) Підкарпатська Русь була включена до складу Чехословаччини. Значну роль у розвитку освіти Підкарпатської Русі в цей час відіграв перший президент Чехословаччини – Томаш Масарик. За роки його президентства (1918-1935) було збудовано десятки приміщень для шкіл, що діють і по сьогодні.

В кінці 1920 року на Закарпатті працювало 475 початкових шкіл, з яких 321 – з українською мовою навчання. У 1938 році вже нараховувалось 803 початкові школи. Щорічно у 20-х роках відкривалося 10-12 шкіл, особливо в гірських районах.

На зламі 20-30-х років була здійснена шкільна реформа – введене восьмирічне обов'язкове навчання. Крім шкіл з українсь-

кою, російською і угорською мовами навчання працювало також 24 школи з німецькою, 4 – з румунською, 7 – з єврейською мовами навчання. В 1938 році діяло також 188 чеських шкіл. Вкінці 30-х років було не більше, ніж 10% неписьменних серед дітей шкільного віку.

Протягом 20-30-х років було відкрито ще 5 гімназій: чеські і єврейські – в Ужгороді і Мукачеві, та з угорською мовою навчання – в Берегові. Серед учнів гімназій зростала кількість дітей селян і робітників. У 1938 році вже було 50% таких дітей. На 1936 рік нараховувалося 25 професійно-технічних шкіл.

Постало питання про розвиток вищої освіти на Закарпатті, але уряд Чехословаччини доводив, що на Підкарпатській Русі немає умов для цього. Винятком була лиш Ужгородська духовна семінарія, що на той час була вищим духовним навчальним закладом.

У 1939 році була утворена Карпато-Українська держава, до якої закарпатці йшли важким шляхом. Лідер Карпатської України – Августин Волошин – докладав усіх зусиль для повного переведення навчального процесу на українську мову.

На початок 1945 року відновилося навчання у 173 початкових школах, було відкрито ще 7 горожанських шкіл. Загалом на кінець 1944-1945 навчального року в Закарпатті діяло 530 загальноосвітніх шкіл, в тому числі 500 початкових, 25 горожанських, 5 гімназій. В них навчалось понад 100 тисяч учнів. Початкові народні школи мали восьмирічний термін навчання.

29 червня 1945 року за договором між Чехословацькою республікою і Радянським Союзом Закарпаття ввійшло до складу Радянської України. Народні школи перетворили в початкові (1-4 класи), горожанські – в неповні середні (1-7 класи), а замість гімназій створили середні школи (1-10 класи). Вперше відкрито середні школи в Рахові, Іршаві, Міжгір'ї, Солотвині, Перечині та інших невеликих містах і селищах. В цей період затверджено першу мережу шкіл Закарпаття на 1945-1946 навчальний рік. Ця мережа нараховувала 463 початкові школи, 163 неповні середні та 15 середніх шкіл. Будинки передавались під школи, в результаті чого було відкрито ще 559 початкових, 182 семирічні і 17 середніх шкіл з українською, російською, угорською, румунською і словацькою мовами навчання.

Вже 22 січня 1946 року Президією Верховної Ради СРСР був прийнятий указ про утворення Закарпатської області в складі УРСР. З цього часу освітні заклади почали переходити на нові плани і програми. Було запроваджено

загальнообов'язкове семирічне навчання для дітей віком 7-15 років. У 1957-1958 начальному році діяло вже 371 початкова, 320 семирічних і 121 середня школа, з яких 681 – з українською, 100 – з угорською, 19 – з російською, 12 – з румунською мовою навчання.

В 1945 році відбулася ще одна визначна подія – відкриття Ужгородського державного університету. Для більш якісної і прискореної підготовки педагогів у 1950 році почав роботу Ужгородський державний учительський інститут, відкритий на базі педучилища. Учительські семінарії Ужгорода і Мукачева були перетворені на педагогічні училища.

У 80-х роках впроваджуються спеціалізовані школи і класи з поглибленим вивченням окремих предметів. У 1986 році в області працювали 693 навчальні заклади, де навчалася 201 тисяча учнів, 663 дошкільні заклади, вихованцями яких було 50 тисяч дітей, 77 тисяч учнів відвідувало групи продовженого дня.

З другої половини 90-х і початку 2000 років справи в галузі освіти почали налагоджуватися. Відроджувалися ліцеї, коледжі, гімназії, вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації.

Отже, на кожному з історичних етапів розвитку освітні заклади виконували свої стратегічні завдання, були важливим фактором науково-технічного прогресу, сприяли економічному і соціальному розвитку суспільства.

Вплив природних чинників Закарпатської області визначається особливостями її довкілля, тобто особливостями рельєфу, кліматичних і гідрологічних умов, що сформувалися на її території і здатні впливати на організацію системи закладів освіти та навчально-виховного процесу.

Закарпатська область розташована на південному заході України. Площа області – 12,8 тис. км². Унікальністю положення області серед інших регіонів країни є її межування з чотирма європейськими державами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією. На території України вона межує із Львівською та Івано-Франківською областями. Область займає південно-західні схили Українських Карпат, а по річці Тиса і її притоках – північно-східну частину Середньодунайської низовини, що отримала назву Закарпатської або Притисянської низовини. Поверхня низовини східчаста, слабонахилена на південний захід, 10-15% її площі вкрито лісами, а майже 50% – розорано. Низовина займає лише п'яту частину території області, а решту займають гірські хребти Українських Карпат, міжгірські улоговини і долини. Територія Закарпатської області захищена на півночі Карпатським хребтом, з

північного заходу її оточують Татри, з півдня – західні Румунські гори і Мараморошський масив. На території Закарпатської області знаходиться найвища точка України – гора Говерла висотою 2061 метр. Від інших регіонів України область відділена перевалами – Яблуницьким, Вишківським, Ужоцьким, Вервицьким та Воловецьким, висоти яких коливаються від 931 до 1614 метрів над рівнем моря. Ліси займають понад 50% території області.

Такі відмінності фізико-географічного положення і рельєфу суттєво впливають на особливості освоєння території Закарпатської області, на розподіл населення за кількістю і щільністю по її території та на можливість і конфігурацію забудови, що визначають доцільність розміщення тих чи інших типів навчальних закладів. Ці чинники відіграють важливу роль і для розміщення дорожньо-транспортної мережі, що, в свою чергу, впливає на доступність населення відносно освітніх закладів.

В області сприятливі для розміщення навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу кліматичні умови, адже вона розташована в м'якому помірно-континентальному кліматичному поясі, із теплішою, ніж в інших регіонах, зимою (наслідок захисту області Карпатськими горами) та помірно жарким літом. Клімат області дозволяє розміщувати по всій її території освітні заклади всіх типів відповідно до потреб населення та дає можливість організувати і здійснювати навчально-виховний процес протягом всього календарного року в навчальних приміщеннях, що належно обладнані для цього.

Ще одним не менш важливим фактором розміщення і функціонування освітніх закладів є гідрологічні умови. Стан підземних вод має інженерно-технічне значення при розміщенні різних установ, в тому числі і закладів освіти, а наявність різних водойм впливає на пішохідну і транспортну доступність населення до них.

Закарпатська область розташована у найбільш зволоженому регіоні України. Її адміністративний кордон з сусідніми областями проходить по Карпатському водороздільному хребту. Територія області вкрита густою річковою мережею, що налічує 9426 річок загальною довжиною 16147 км. Чотири з них – Тиса, Боржава, Латориця і Уж – мають довжину більше 100 км. 152 річки мають довжину більше 10 км. Всі річки належать до басейну річки Тиси. Середня щільність річок – 1,7 км/км², що є найбільшим показником в Україні. Живлення річок – змішане, з переважанням дощового. Через значні коливання кількості опадів режим

рівнів води в річках характеризується безладним чергуванням паводків, що повторюються 3-8 разів щорічно протягом всіх сезонів. Для подолання річкових перешкод збудовано близько 1300 мостів.

Всі вище вказані фізичні чинники дозволяють організувати освітній процес протягом всього календарного року без великих технічних, фізичних чи фінансових затрат.

Демографічні процеси входять системи соціальних факторів та мають визначальний вплив на розвиток й функціонування освітнього комплексу регіону. Населення є суб'єктом споживання послуг освіти. Тому тенденції зміни демографічних показників мають вплив на розвиток освіти. Статистичні дані розвитку системи освіти Закарпаття у 2000-2014 р.р., зокрема чисельності наявного населення відображені у таблиці 1.

Станом на 1 січня 2014 року чисельність всього населення у Закарпатській області складала 1256,9 тис. осіб, що на 2,5 тис. осіб більше порівняно з даними на 1 січня 2013 року. Як видно з таблиці 1, за період 1999-2013 років чисельність наявного населення Закарпатської області скоротилася всього на 0,5 %, в тому числі чисельність міського зменшилася на 1,8%. Однак чисельність сільського населення дещо зросла (0,8 %). Спостерігалася тенденція зменшення чисельності населення у Закарпатській області з 1999 року по 2007 рік і починаючи з 2008 року спостерігалася незначне збільшення чисельності населення. Така тенденція зміни показника чисельності, починаючи з 1 січня 2009 року, мала б сприяти розвитку освіти в регіоні, оскільки збільшення населення впливає на розвиток освітніх закладів.

Таблиця 1.

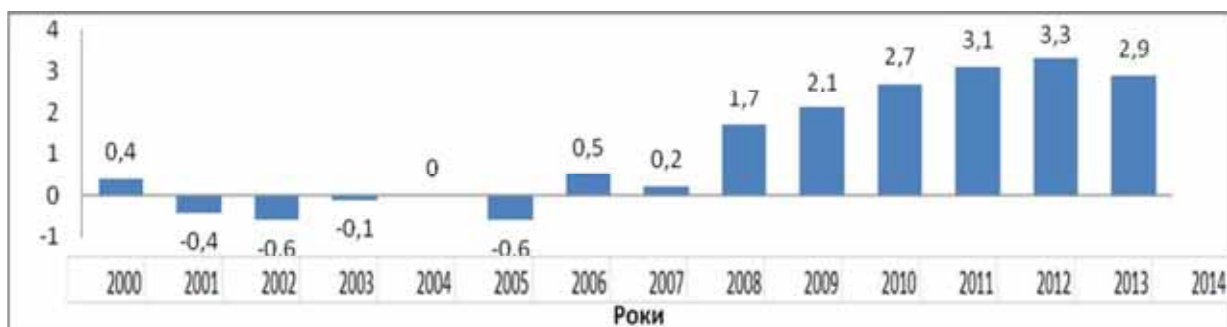
Динаміка чисельності та частки міського і сільського населення Закарпатської області в період 2000-2014 рр.

Рік	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Всього тис. осіб	1263,9	1257,1	1251,1	1245,5	1242,6	1244,8	1250,7	1256,9
в тому числі								
Міське тис. осіб	475,3	465,6	463,4	461,8	461,4	462,6	465,2	466,9
Сільське тис. осіб	788,6	791,5	787,4	783,7	781,2	782,2	785,5	790,0

Також, як бачимо із запропонованої таблиці, у структурі населення Закарпатської області переважає сільське населення, що у свою чергу також має певний вплив на структуру навчальних закладів освітнього комплексу та його забезпечення.

Для суспільно-географічного аналізу фор-

мування та розвитку освіти Закарпатської області має значення вивчення природного приросту її населення. Побудований на основі статистичних матеріалів [16] графік свідчить про його складну динаміку із, відповідно, від'ємними та додатними значеннями. (рис. 1.)

Рис.1. Динаміка природного приросту населення Закарпатської області за віком. 2000-2013 рр.

Наведені показники вказують про невелике зростання природного приросту населення області, а отже, в майбутньому часткове корегування кількості та структури навчальних закладів.

Важливою умовою розвитку системи закладів освіти є розміщення населення. Як свідчать дані, середній показник його щільності у Закарпатській області у 2013 році склав 98 осіб на км². Однак, на запропонованій нами карті можна спостерігати суттєві просторово-кіль-

кісні відмінності. Серед адміністративних районів області найвищі показники в Ужгородському – 220 осіб на км², Мукачівському – 187,1 осіб на км², Виноградівському – 171,1 осіб на км². Найнижча щільність населення у гірській частині області – Великоберезнянський – 33,1 осіб на км², Воловецький – 48,6 осіб на км², Міжгірський – 40,2 осіб на км², Рахівський – 48 осіб на км². Вважаємо, що наведені результати зазначеного явища корелюються із формуванням структури типів закладів освіти і їх

кількістю.

Рис. 2. Щільність населення Закарпатської області у 2013 році, осіб на км²

Важливою демографічною умовою реалізації безперервного освітнього процесу є стан статеві-вікової структури населення. У Закарпатській області спостерігаємо зменшення населення, яке складає основний контингент загальноосвітніх закладів. Так, порівняно з 2000 р., у 2014 р. чисельність осіб віку від 0 до 14 рр. скоротилася на 7,5%, від 0 до 15 рр. скоротилася на 9,1%, від 0 до 17 рр. скоротилася на 14,6%. Проте, для старших вікових груп населення, зокрема від 16 до 59 та від 15 до 64 рр. спостерігалось збільшення чисельності. Їх показники відповідно зростають на 1,1 та 1,2%. Дана група населення є основою для формування і розвитку професійної освіти, постійного процесу підвищення кваліфікації трудових ресурсів Закарпатської області.

З огляду на особливості географічного положення та історичних умов заселення території у Закарпатській області, спільно із населенням титульної української нації проживає понад 30 національних меншин (табл.2.).

З огляду на результати перепису та сучасних статистичних матеріалів спостерігається наступне: *по-перше значна кількість населення в області угорської, румунської, російської та окремих інших національних меншин; по-друге, формування зон компактного розселення населення національних меншин в межах адміністративно-територіальних утворень та окремих типів міських поселень. Зазначені особливості дозволяють, відповідно до законодавчих актів України (конституція України, стаття 53, Законів про освіту), формувати на території*

Закарпатської області в місцях компактного проживання національних меншин системи загальноосвітніх закладів та центрів професійного навчання із використанням національних мов навчання. Свідченням цьому є мережа дошкільних і шкільних закладів із угорською мовою навчання у Берегівському, Виноградівському, Ужгородському районах, з румунською мовою навчання у Тячівському районі. Російськомовні дошкільні і загальноосвітні заклади функціонують у найбільших містах – Ужгороді, Мукачеві.

Економічний фактор має кілька аспектів впливу на формування, розвиток та функціонування освітнього процесу в Закарпатській області. *По-перше, рівень розвитку та функціонування економіки регіону визначає стан фінансових асигнувань в галузь освіти, по-друге, галузева структура та територіальна організація обласного господарського комплексу у поєднанні із системою розселення населення визначають кількісні аспекти фахової підготовки та просторові особливості розміщення закладів професійної підготовки трудових ресурсів.*

Господарський комплекс Закарпатської області має індустріально-аграрні риси із значною часткою рекреаційних послуг. Значна частка продукції області виробляється із використання власних природно-сировинних ресурсів і має загальнонаціональну спеціалізацію. Це проявляється у лісовій та деревообробній промисловості, виноробстві, овочівництві, молочно-переробній промисловості, виробництві тю-

тону, мінеральних вод, рекреаційно-туристич-

них послугах.

Таблиця 2.

**Національний склад та структура населення Закарпаття
(за матеріалами перепису 2001 року)[16]**

	Населення, тис.осіб	Українці, %	Угорці, %	Румуни, %	Росіяни, %	Цигани, %
м.Ужгород	117.317	77,8	6,9		9,6	1,5
м.Берегове	27.235	38,9	48,1		5,4	6,4
м.Мукачеве	82.346	77,1	8,5		9,0	1,4
м.Хуст	32.348	89,3	5,4		3,7	0,4
Берегівський	53.841	18,8	76,1		0,7	4,1
Великобerezнянський	28.016	96,3			0,7	1,6
Виноградівський	117.863	71,4	26,2		1,2	0,8
Воловецький	25.336	98,8			0,6	
Іршавський	100.881	98,6	0,1		0,6	
Міжгірський	50.057	99,1			0,5	
Мукачівський	101.572	84,0	12,7		0,7	1,3
Перечинський	31.790	96,3			1,3	
Рахівський	90.811	83,8	3,2	11,6	0,8	
Свалявський	55.468	94,5	0,7		1,5	
Тячівський	172.389	83,2	2,9	12,4	1,0	
Ужгородський	74.433	58,4	33,4		2,0	4,1
Хустський	96.561	95,0	3,9		0,9	
Закарпатська область	1.258.264	80,5	12,1	2,6	2,5	1,1

Вплив економічних факторів на розвиток освіти Закарпатської області є безпосереднім і виявляється через матеріальні умови надання та споживання освітніх послуг для населення. Розвиток економіки області створює передумови для формування та розвитку освітнього

комплексу. Виходячи з досліджень розвитку економіки Закарпатської області, можна сформулювати висновок про те, що даний фактор є сприятливим, хоча і не за всіма проявами, для формування та розвитку освіти у даній області (табл. 3).

Таблиця 3.

Основні показники соціально-економічного розвитку Закарпатської області за 2011-2013 рр.

Показники	Фактично за 2013р.	Динаміка 2013р..	
		до 2012р.	до 2011р.
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн. грн.	8406,5	-	-
Індекс промислової продукції	-	95,9	101,4
Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва	-	102,5	104
Індекс будівельної продукції	-	86,7	-
Вантажооборот, млн. т. км.	6763,6	112,4	103,8
Пасажирооборот, млн. пас. км.	1319,9	91,5	101,7
Експорт товарів, млн. дол. США	1205,6	93,2	100
Імпорт товарів, млн. дол. США	1892,3	102,8	102,9
Сальдо (+,-), млн. дол. США	-686,7	-	-
Оборот роздрібної торгівлі, млн. грн.	17394,5	109,3	112,3
Середньомісячна заробітна плата одного працівника:			
- номінальна, грн.	2523	108,7	114,2
- реальна, %		109,5	114,7
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн.	8,3	-	-
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	8,7	-	-
Індекс споживчих цін	-	100,2	98,8

Сукупний вплив вказаних чинників на формування та розвиток системи освіти у Закарпатській області відображений зокрема у кількості закладів освіти освітнього комплексу Закарпатської області (табл. 4).

Проведені нами дослідження статистичних матеріалів розвитку мережі закладів освіти Закарпатської області свідчить про наступне:

загальна кількість дошкільних навчальних закладів складає 569 установ, з яких 79 діє в Ужгороді та містах обласного підпорядкування та 490 у сільській місцевості. Враховуючи, що в області 579 сільських поселень, дошкільним виховання охоплено близько 80% поселень;

Кількість закладів освіти освітнього комплексу Закарпатської області на 01.09. 2013 р.

	Територія	Дошкільні навчальні заклади	Загально-освітні навчальні заклади	Вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації	Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації
1.	По області	569	670	8	6
2.	м.Ужгород	30	30	2	4
3.	м.Берегово	14	10	1	1
4.	м.Мукачево	25	20	1	1
5.	м.Хуст	9	11	2	-
6.	м.Чоп	1	2	-	-
7.	Берегівський	36	43	-	-
8.	Великобerezнянський	16	31	-	-
9.	Виноградівський	48	57	-	-
10.	Воловецький	26	22	-	-
11.	Іршавський	59	61	-	-
12.	Міжгірський	35	36	1	-
13.	Мукачівський	66	71	-	-
14.	Перечинський	18	24	-	-
15.	Рахівський	35	41	-	-
16.	Свалявський	29	35	-	-
17.	Тячівський	48	76	1	-
18.	Ужгородський	46	55	-	-
19.	Хустський	28	45	-	-

- в області функціонує 670 загальноосвітніх навчальних закладів. В Ужгороді й містах обласного підпорядкування їх 69, у сільській місцевості – 601. Враховуючи, що середній показник кількості жителів на одне сільське поселення області становить 1,4 тис. осіб., близько 96% їхньої кількості забезпечені загальноосвітніми послугами.

- найбільшу кількість (18) та найширшу просторову мережу в області з числа закладів професійного навчання мають професійно-технічні заклади. Розміщені вони як у найбільших містах області так і ряді центрів АР;

- вищі навчальні заклади I-II та III-IV рівнів акредитації знаходяться у переважаючій

кількості в обласному центрі – Ужгороді (6), містах обласного підпорядкування Берегове, Мукачево та Хуст (6), тільки два – у Міжгірському і Тячівському АР сільської місцевості.

Висновки. Сукупність наведених чинників функціонування системи освіти Закарпатської області дає нам право говорити про унікальність становлення і розвитку освітнього комплексу області, сприяння фізичних, соціальних і економічних факторів організації навчального-виховного процесу на її території. Всі ці чинники дозволяють створити необхідні умови для можливості оптимально організувати навчально-виховну діяльність.

Література:

1. Вірченко А.П. Просторова взаємодія суспільно-географічних об'єктів через визначення зони їхнього впливу на прикладі системи освіти Харківської області / П.А.Вірченко // Регіони 2009: стратегія оптимального розвитку. – Харків: ХНУ імені В.Н.Карамзіна, 2009. – С.236-38.
2. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії / А.П. Голиков, Б.Я. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.
3. Горожанкіна Н.А. Просторово-часовий аналіз регіональної освітньої системи (на прикладі Дніпропетровської області) : автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Н. А. Горожанкіна. – Харків, 2011. – 21 с
4. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 404 с.
5. Заячук О.І. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області : автореф. дис . канд. геогр. наук : 11.00.02 / О.Г.Заячук . – Чернівці, 2011. – 21 с.
6. Іванюк І. В. Освітня політика: Навч. посіб. / І. В. Іванюк. – К.: Таксон, 2006. – 226 с.
7. Карпюк О. А. Фактори формування та розвитку ринку освітніх послуг / О. А. Карпюк // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання Житомирського державного університету ім. І. Франка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koarop.pdf
8. Мухаметзянова Г. В. Образование в условиях социальной рыночной экономики / Г. В. Мухаметзянова, В. Н. Смирнов, О. Р. Ключева. – Казань: ИСПО РАО. – 2000. – 54 с.
9. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія з основами теорії / М.М. Паламарчук, О.М.Паламарчук. – К.: Знання, 1998, 416 с.
10. Панкратьєва В.В. Територіальні особливості та напрями удосконалення системи освіти Луганської області / В.В.

- Панкратьєва // Часопис соціально-економічної географії. – 2014. – № 16(1). – С. 218-224.
11. *Пістун М.Д.* Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / М.Д.Пістун. – К.:Вища школа, 1996. – 231 с.
  12. *Стецький В.В.* Освітній комплекс Львівської області: соціально-економіко-географічні дослідження / В.В. Стецький. – Львів: ЛОНМІО, 1998. – 112 с.
  13. *Топчієв О.Г.* Основи суспільної географії / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
  14. *Флінта Н.І.* Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис ... канд.геогр.наук: 11.00.02 / [Н. І. Флінта](#). – Чернівці, 2005. – 20 с.
  15. *Шаблій О.І.* Основи загальної суспільної географії /О.І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 444 с.16. Чисельність населення по містах та районах [електронний ресурс]: Головне управління статистики у Закарпатській області / Державна служба статистики України. – режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2014/nasel_1995-2013.pdf

References:

1. *Virchenko A.P.* Prostorova vzaiemodiia suspilno-heohrafichnykh ob'ektiv cherez vyznachennia zony yikhnoho vplyvu na prykladi systemy osvity Kharkivskoi oblasti / P.A.Virchenko // Rehiomy 2009: stratehiia optymalnoho rozvytku. – Kharkiv: KhNU imeni V.N.Karamzina, 2009. – S.236-38.
2. *Holykov A.P.* Vstup do ekonomichnoi i sotsialnoi heohrafii / A.P. Holikov, B.Ia. Oliinyk, A.V. Stepanenko. – К.: Lybid, 1996. – 320 s.
3. *Horozhankina N.A.* Prostorovo-chasovyi analiz rehionalnoi osvitnoi systemy (na prykladi Dnipropetrovskoi oblasti) : avtoref. dys ... kand. heohr. nauk: 11.00.02 / N. A. Horozhankina. – Kharkiv, 2011. – 21 s
4. *Zakonodavchi akty Ukrainy z pytan osvity / Verkhovna Rada Ukrainy. Komitet z pytan nauky i osvity: Ofits. vyd. – К.: Parlamentske vyd-vo, 2004. – 404 s.*
5. *Zaiachuk O.I.* Terytorialna orhanizatsiia osvitno-vykhovnoho kompleksu Chernivetskoï oblasti : avtoref. dys . kand. heohr. nauk : 11.00.02 / O.H.Zaiachuk . – Chernivtsi, 2011 . – 21 s.
6. *Ivaniuk I. V.* Osvitnia polityka: Navch. posib. / I. V. Ivaniuk. – К.: Takson, 2006. – 226 s.
7. *Karpiuk O. A.* Faktory formuvannia ta rozvytku rynku osvitnikh posluh / O. A. Karpiuk // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Elektronne naukove fakhove vydannia Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostup: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koarop.pdf
8. *Mukhametziyanova H. V.* Obrazovanye v uslovyiakh sotsyalnoi gymnochnoi ekonomyky / H. V. Mukhametziyanova, V. N. Smyrnov, O. R. Kliueva. – Kazan: YSPO RAO. – 2000. – 54 s.
9. *Palamarchuk M.M.* Ekonomichna i sotsialna heohrafiia z osnovamy teorii / M.M. Palamarchuk, O.M.Palamarchuk. – К.: Znannia, 1998, 416 s.
10. *Pankratieva V.V.* Terytorialni osoblyvosti ta napriamy udoskonalennia systemy osvity Luhanskoï oblasti / V.V. Pankratieva // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii. – 2014. – № 16(1). – С. 218-224.
11. *Pistun M.D.* Osnovy teorii suspilnoi heohrafii: Navch. posibnyk / M.D.Pistun. – К.:Vyshcha shkola, 1996. – 231 s.
12. *Stetskyi V.V.* Osvitnii kompleks Lvivskoi oblasti: sotsialno-ekonomiko-heohrafichni doslidzhennia / V.V. Stetskyi. – Lviv: LONMIO, 1998. – 112 s.
13. *Topchiiev O.H.* Osnovy suspilnoi heohrafii / O.H. Topchiiev. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
14. *Flinta N.I.* Kulturno-osvitnii kompleks rehionu i yoho terytorialna orhanizatsiia (na materialakh Ternopilskoi oblasti): avtoref. dys ... kand.heohr.nauk: 11.00.02 / N. I. Flinta . – Chernivtsi, 2005 . – 20 s.
15. *Shablii O.I.* Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafii /O.I. Shablii. – Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I.Franka, 2003. – 444 s.16. Chyselnist naselennia po mistakh ta raionakh [elektronnyi resurs]: Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – rezhym dostup: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2014/nasel_1995-2013.pdf

Резюме:

Светлана Дуда, Октавіа Марусинец, Василь Стецький. СИСТЕМА ФАКТОРОВ И ИХ РОЛЬ У ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ.

Рассматривается система факторов и их роль в формировании и развитии образования Закарпатской области, применены группировки факторов по критерию сферы влияния и влияние этих факторов на формирование и развитие образования в территориальных единицах Закарпатской области. Раскрыты исторические предпосылки формирования учреждений образования Закарпатской области и их влияние на становление и развитие современной системы образования. Рассмотрено влияние природных факторов на развитие и функционирование образования Закарпатской области. В статье рассмотрены такие основные факторов: географическое положение, рельеф, климат и гидрология. Физические факторы определены как способствующие для создания необходимых условий для оптимальной организации учебно-воспитательной деятельности системы учреждений образования.

Исследовано влияние социальных факторов на развитие образования Закарпатской области. Выделяются демографический фактор, фактор плотности населения, поло-возрастная структура и национальный состав населения.

В статье раскрывается влияние экономических факторов на развитие образования Закарпатской области. Обозначено, что состояние экономики создают финансовые и материальные условия, а также формирует сеть учебных заведений, профессиональную структуру подготовки трудовых ресурсов. Исходя из исследований развития экономики Закарпатской области сформулирован вывод о том, что данный фактор является благоприятным, хотя и не по всем направлениям, для формирования и развития образования в данной области.

Определено совокупное влияние указанных факторов на формирование и развитие системы образования в Закарпатской области посредством исследования количества учебных заведений комплекса образования Закарпатской области. В статье также устанавливается связь между проявлением определенных факторов и

формированием образования, указывается потенциал развития.

Ключевые слова: факторы развития системы образования, исторические факторы системы образования, физико-географические факторы системы образования, социальные факторы системы образования, экономические факторы системы образования.

Summary:

Svitlana Duda, Oktavia Marusynets', Vasyl Stetskyi. SYSTEM FACTORS AND THEIR ROLE IN FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATION TRANSCARPATHIAN REGION.

The system factors and their role in the formation and development of modern education Transcarpathian region, grouping factors used by the criterion of display areas investigated expression of these factors on the formation and development of education in the territorial units of the Transcarpathian region. Solved historical background of the formation of educational institutions Transcarpathian region and their impact on the formation and development of the modern education system. The influence of environmental factors on the development and functioning of education through the study of environmental differences Transcarpathian region. Among the environmental factors are examined such as location, terrain, climate and hydrology. Natural Factors described as helping to create the necessary conditions for optimal organization of educational activities of educational institutions. The influence of social factors on the development of education Transcarpathian region, notably the demographic factor, the factor of population density, sex - age structure and migration. In the article the impact of economic factors on the development of education Transcarpathian region, as such, are created through the material conditions for rendering educational services to the public. Based on the research of economic development Transcarpathian region formulated conclude that this factor is favorable, although not in all manifestations, for the formation and development of education in this area.

Determined cumulative effect of these factors on the formation and development of education in the Transcarpathian region through research the number of educational institutions educational complex Transcarpathian region.

The paper also demonstrates the relationship between expression of certain factors and the formation of education indicated potential.

Keywords: factors of education, historical factors in education, physical factors in education, social factors in education, economic factors in education.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 29.03.2015р.

УДК 911.3 : 32 (477.82)

Андрій КУЗИШИН

ГЕОПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В ОБЛАСТЯХ КАРПАТСЬКО-ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

Розкрито питання прояву громадської думки через результати виборчої активності населення. Опіраючись на підсумки виборів до Парламенту України в жовтні 2014 року проведено геопросторовий аналіз основних ідеологічних напрямків у розрізі виборчих округів, що прив'язані до відповідних адміністративних одиниць та областей загалом. За об'єкт дослідження обрано Карпатсько-Подільські області. Здійснено групування адміністративних територій за рівнем прояву громадської думки певного ідеологічного спрямування.

Ключові слова: геопросторовий аналіз, громадська думка, вибори, карпатсько-подільський регіон.

Постановка проблеми. Електоральна культура формується через призму громадської думки, котра в свою чергу виконує аксіологічну функцію – детермінує оцінку ситуації та визначає вибір лінії поведінки людини в певних умовах. Таке групово-оціночне відображення дійсності викристалізовується в ході консолідованих результатів виборчого процесу. Сьогодні викликає інтерес оцінка територіальної прихильності населення на мезорівні – обласного регіону або кількох територіально близьких областей. Саме парламентські вибори традиційно формують уявлення про регіональні політичні уподобання населення та шляхом волевиявлення представляють прихильність до певної ідеологічної лінії. З цих

позиції досліджувана проблематика є цікавою та актуальною.

Аналіз попередніх досліджень. Геопросторові дослідження електорального процесу сьогодні проводяться вченими багатьох наукових напрямків, а тому мають яскраво виражений міждисциплінарний характер. Зокрема з політологічної позиції цю проблематику розглядають Т. Батенко, М. Гуйтор, М. Зан, А. Круглашов, Ю. Останець, Н. Ротар, М. Токар, Ю. Шведа. Вітчизняні географи М. Дністрянський, А. Ковальчук, В. Миронюк, К. Мезенцев, С. Павлов, І. Ровенчак, І. Савченко, О. Топчієв, О. Хомра, О. Шаблій, Л. Шевчук та ін. розглядали дану проблематику на загальноукраїнському або регіональному рівні з позиції